

Economen over de mondiale depressie

De wereldeconomie staat op de rand van een zware depressie. De vraag is echter of economen in staat zijn om een adequate analyse van de situatie te geven en effectieve oplossingen aan te reiken. In de debatten spelen vier verschillende analyses met daarbij behorende therapieën een rol.

De neoklassieke, de postkeynesiaanse, de marxistische en de functionalistische analyse laten zien dat elk van de benaderingen niet erg realistisch is. Economen doen er goed aan om over de grenzen van de eigen axioma's heen te stappen, en in onderlinge samenwerking realistischere analyses te maken.

Neoklassieke analyse

De neoklassieke analyse is gebaseerd op een drietal axioma's, dat zijn veronderstellingen waaraan niet getwijfeld wordt (Keizer, 2007). De axioma's betreffen hier de menselijke natuur, die als een constante wordt opgevat. In de eerste plaats zijn mensen economisch van aard. Dit betekent dat ze gemotiveerd zijn om de schaarse aan natuurlijke middelen die ze dagelijks ervaren, zo veel mogelijk te reduceren. In de tweede plaats zijn mensen rationeel, hetgeen betekent dat ze zichzelf volledig onder controle hebben. Ze zijn in staat het eigenbelang op lange termijn goed te behartigen. Ze verzamelen informatie, op basis waarvan kosten en baten van de verschillende strategieën tegen elkaar worden afgewogen. Ze kiezen daarbij een bepaalde tijdshorizon en een bepaalde tijdsvoorkeur, en accepteren onvoorziene gevolgen. In de derde plaats zijn relaties tussen mensen niet van sociale, maar louter van economische aard (Keizer, 2008). De geconstrueerde economische wereld heeft als belangrijke implicatie dat vrije en concurrerende markten een tendentie naar evenwicht vertonen. Er is echter een markt die dit fraaie beeld kan verstoren, en dat is de geldmarkt. Zij is niet klein ten opzichte van het geheel, zoals dat het geval is met alle andere markten. Daarom is het belangrijk voor het functioneren van een economie als geheel, om een centrale bank in het leven te roepen die het geldaanbod moet afstemmen op de behoeften van de samenleving. Moderne maatschappijen zijn altijd aan schokken uit hun omgeving onderhevig. Dit leidt tot aanpassingen van het gedrag van marktparticipanten, hetgeen golfbewegingen in de prijzen en verkochte hoeveelheden tot gevolg heeft. Tijdens een opwaartse beweging vindt er een verstoring van de relatieve prijzen plaats. Het

is de functie van een daarop volgende neerwaartse beweging om deze verstoring ongedaan te maken. Zolang een centrale bank goed functioneert, vertoont een economie een natuurlijke conjunctuurgolf, en moeten dergelijke schommelingen door de maatschappij geaccepteerd worden. Het grote gevaar is dat overheden onder druk van belangengroepen gaan ingrijpen om de natuurlijke golfbeweging af te vlakken. Een dergelijk optreden is op korte termijn succesvol, maar verergert het probleem op de lange termijn. De huidige crisis illustreert dit heel goed: de Amerikaanse centrale bank heeft de rente over een lange periode kunstmatig laag gehouden. Bovendien heeft de Amerikaanse overheid haar bestedingen te sterk laten oplopen. Dit onevenwichtige beleid heeft geleid tot structurele tekorten op de betalingsbalans en de overheidsbegroting. De huidige depressie zal moeten worden geaccepteerd, opdat de markten de gelegenheid krijgen om de relatieve prijsverstoringen ongedaan te maken.

Postkeynesiaanse analyse

De postkeynesiaanse analyse is niet gebaseerd op axioma's die een constante menselijke natuur beschrijven. Het begint met de constatering dat er een economie is die zich op een bepaalde manier ontwikkelt in de loop der tijd. Daarbij worden goede tijden afgewisseld door slechte tijden. Een markteconomie bestaat uit een beperkt aantal markten, welke onderling sterk afhankelijk van elkaar zijn. Als het goed gaat met de economische ontwikkeling, trekken de markten elkaar mee omhoog. Daar een economie niet harder kan groeien dan het arbeidsaanbod en de stand van de technologie toestaat, is er een duidelijke bovengrens. Er is echter geen duidelijke ondergrens. In tegenstelling tot de neoklassieke theorie die de mens onder alle omstandigheden afbeeldt als een economisch en rationeel wezen, gaan de postkeynesianen uit van een mens die economisch onvolledig rationeel is (Kregel, 2009). Nader gespecificeerd betekent dit dat mensen in een opgaande fase over-optimistisch zijn over de toekomstige ontwikkelingen. Echter, in een recessie en depressie hebben mensen de neiging om over-pessimistisch te zijn. In beide gevallen zijn mensen onzeker over de toekomst. Ze beschikken niet over informatie met betrekking tot de kosten en baten van de verschillende strategieën. In plaats van het toepassen van eenvoudige vuistregels waarmee rationele en verantwoorde keuzes gemaakt kunnen worden, gaan mensen af op hun instincten in plaats van op hun rationele geest. Dit betekent dat in een

PIET KEIZER

Universitair hoofddocent
aan de Universiteit Utrecht

depressie een vrije markteconomie geen mechanisme heeft dat leidt tot herstel. Daarom is er een rationele en het algemene belang behartigende overheid nodig. Deze zal door een stijging van de overheidsinvesteringen de kapitalistische economie van de ondergang moeten redden.

Marxistische analyse

In de marxistische analyse wordt de geschiedenis voorgesteld als een strijd om het bestaan, waarbij groepen zich op dialectische wijze tot elkaar verhouden. Deze dialectiek houdt de samenleving in beweging. Marx heeft getracht bewegingswetten te formuleren die het verloop van de economische ontwikkeling verklaren (Ekelund en Hébert, 1990). De kapitalistische fase wordt gekenmerkt door een intrinsiek conflict tussen arbeiders en kapitalisten; een conflict dat het volk verdeelt. Omdat kapitalisten de belangrijke beslissingen nemen ten aanzien van investeringen, productie en werkgelegenheid, zijn arbeiders gedoemd om de gevolgen daarvan te ondergaan. Omdat de werkloosheid omvangrijk is, en in structurele zin alleen maar toeneemt, zijn de kapitalisten niet gedwongen een hoger loon dan minimaal noodzakelijk te betalen. Kapitalisten zitten ook gevangen in het systeem, en zijn, willen ze overleven, gedwongen om te investeren. Hoe groter de schaal van productie, hoe goedkoper; dus alleen de allergrootsten overleven en gaan de markten in toenemende mate domineren. De technologie zal zich zodanig ontwikkelen dat een steeds omvangrijkere productie wordt gerealiseerd met steeds minder arbeid: stijgende werkloosheid is het gevolg. De oorzaak van de depressie is nu gelegen in het feit dat rationele kapitalisten door de kapitalistische structuur worden gedwongen om te veel te investeren. Dit gaat ten koste van de consumptie, die nodig is om de investeringen rendabel te maken. Hierdoor moeten productielijnen stopgezet worden, en begint de neergang. Met andere woorden: onderconsumptie is de oorzaak van de depressie. De huidige depressie is begonnen in de Verenigde Staten. Amerikaanse lonen zijn al lang niet meer gestegen, ondanks een structurele stijging in de arbeidsproductiviteit. De kapitalisten hebben het overschot aan winstinkomen in de financiële sector belegd. De arbeiders hebben hun consumptie kunstmatig op peil gehouden door middel van bankleningen. Toen zij de financiering van hun consumptie niet langer konden volhouden, is er een kredietcrisis ontstaan, die een mondiale depressie tot gevolg heeft gehad. Deze crisis is een ideale aanleiding om het bankwezen te nationaliseren. Vervolgens zullen de genationaliseerde banken een lichaam in het leven moeten roepen die de acties van deze banken mondiaal coördineert. Bovendien zullen arbeiders zich beter moeten organiseren, zodat hogere lonen moeten worden betaald.

Functionalistische analyse

De functionalistische analyse past ook in de algemeen-historische benadering, maar de interpretatie van de geschiedenis wijkt af van de postkeynesiaanse en de marxistische benadering. De geschiedenis wordt gekenmerkt door een proces van technologische vooruitgang. Dit proces gaat gepaard met toenemende specialisatie; een proces dat vraagt om steeds geavanceerdere wijzen van informatie-uitwisseling (Turner, 1998). Tegelijkertijd dreigt specialisatie te ontaarden in fragmentatie: verschillende specialismen concurreren niet alleen, maar beginnen ook te rivaliseren. Omdat beroepsgroepen zich met elkaar vergelijken, wordt er een rangorde in termen van status opgemaakt. Dergelijke processen behoren tot de sociale wereld, en doorkruisen de processen in de economische wereld. Statusgevechten spelen zich af op alle niveaus van organisatie. Bestuurders van grote ondernemingen, zoals banken, vergeten de economische logica, en streven steeds meer naar een zo groot mogelijk marktaandeel. Samenlevingen moeten nu zodanig worden georganiseerd, dat dit probleem van menselijke rivaliteit beheersbaar wordt. Het irrationele element in de menselijke natuur wordt steeds sterker, naarmate organisaties groter worden en de werkelijke concurrentie wordt vervangen door sociale netwerken, elk met een eigen subcultuur. Op deze wijze maakt subcultuurvorming het de controle-organen moeilijk om nog tot een onafhankelijk oordeel te komen over het gedrag van de partijen die ze moeten beoordelen. Kijken we naar de ontwikkelingen in de verhoudingen in de financiële wereld, dan zien we dat dit precies is wat er is gebeurd. Groepjes

investeringsbankiers wisten hun onprofijtlijke activiteiten steeds weer gefinancierd te krijgen, ten koste van de minder prestigieuze maar rendabelere detailhandelactiviteiten. Toezichhouders en kredietbeoordelaars werden sociaal gezien lid van dezelfde groep, en werden door de daar ontwikkelde cultuur beïnvloed. De afgelopen dertig jaar hebben steeds meer subculturen zich binnen de financiële wereld ontwikkeld, die hun situatie interpreteren als een nieuw tijdperk, een nieuwe en digitale economie. Eigenlijk werden de oude economische wetten als verouderd, en liquiditeit en solvabiliteit als minder relevant beschouwd. De actuele mondiale depressie is daarvan het gevolg.

Tot besluit

De axioma's die aan de analyses ten grondslag liggen, zijn bepalend voor de therapieën die worden voorgesteld. Politiek gesproken zijn de neoklassieke axioma's tamelijk liberaal van aard. Een goed functionerende centrale bank is voldoende om een vrijemarktsamenleving voor een ernstige depressie te behoeden. De postkeynesiaanse axioma's, die de cyclische beweging in de irrationaliteit van mensen benadrukken, geven echter aanleiding tot een overheid die regulerend optreedt op een aantal essentiële markten. De marxistische axioma's leiden tot een analyse in termen van rationele kapitalisten die als groep onontkoombaar onderconsumptie veroorzaken. Hierdoor zijn sterke vakbonden nodig die economisch zowel als politiek voldoende macht ontwikkelen om een kapitalistische economie om te vormen tot een economie waarin consumptie en investeringen door een overheid worden gestabiliseerd op een gewenst niveau. Functionarissen hanteren zodanige uitgangspunten dat ernstige economische verstoringen alleen vermeden kunnen worden door middel van een zodanige institutionalisering van de financiële wereld dat onverantwoordelijk gedrag van banken en andere financiële instellingen wordt voorkomen. Zolang de diverse groepen van economen elkaar niet confronteren met met elkaars uitgangspunten, kan weinig verbetering worden verwacht in de kennis van economen en in de kwaliteit van hun adviezen aan de politiek. Politici worden dan gedwongen tot pragmatisme, en creëren hun eigen syntheses van de geboden adviezen ten aanzien van financieel toezicht, financiële regulering, niveau van overheidsbesteding en cultuurvorming binnen de financiële wereld.

LITERATUUR

Ekelund, R. en R. Hébert (1990) *A history of economic theory and method*. Columbus, Ohio: McGraw-Hill.

Keizer, P. (2007) *Towards a theoretical foundation of a multidisciplinary economics*, Tjalling Koopmans Instituut werkdokument. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Keizer, P. (2008) *Economen over de kredietcrisis*. *Mejudice*, 1 (6 oktober 2008).

Kregel, J. (2009) *The natural instability of financial markets*, in: Keizer, P. en H. Schenk (red.) *The political economy of financial markets*. Northampton: Edward Elgar (te verschijnen).

Turner, J. (1998) *The structure of sociological theory*. Florence, Kent.: Wadsworth Publishing Company.